

**Չարգացած ավանդական գինատեսակների (ՉԱՉ)
համակարգերին վերաբերող ապօրինի գործարքների
կանխարգելում.**

Գործնական ուղեցույց Հայաստանի համար

**Չարգացած ավանդական զինատեսակների (ՉԱՉ)
համակարգերին վերաբերող ապօրինի գործարքների
կանխարգելում.**

Գործնական ուղեցույց Հայաստանի համար

Ռազմավարության և զարգացման կենտրոն

Ուղեցույցի ՄԱՍԻՆ

Սույն ուղեցույցը մշակվել է ԱՄՆ Պետդեպարտամենտի Սպառնալիքների համագործակցային նվազեցման գրասենյակի մեծահոգի աջակցությամբ: Փաստաթղթում ներկայացված բոլոր տեսակետներն ու կարծիքները Ռազմավարության և զարգացման կենտրոնին են (ՌԶԿ) և պարտադիր չէ, որ արտացոլեն ԱՄՆ Պետդեպարտամենտի տեսակետներն ու կարծիքները:

Ուղեցույցում օգտագործված հապավումների ամբողջական ցանկը կարելի է գտնել Հավելված Ա-ում:

**Ձարգացած ավանդական գիևատեսականների համակարգերին վերաբերող
ապօրինի գործարքների կանխարգելում.
Գործնական ուղեցույց Հայաստանի համար**

Բովանդակություն

ԱՎԱՆԴԱԿ -----	01
ՊԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՁԱՐԳԱՑԱԾ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԶԻՆԱՏԵՍԱԿՆԵՐԻ (ԶԱԶ) ԸՄԲՈՒՆՈՒՄԸ -----	02
ՁԱՐԳԱՑԱԾ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԶԻՆԱՏԵՍԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԲԱՂԱԴՐԻՉՆԵՐԸ -----	02
ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆՑԵՐ -----	03
ՏԱՐԱԾՎՈՂ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐԸ -----	04
ՏԱՐԱԾՄԱՆ ՕՐԻՆԱԶՈՓՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ -----	05
ԶԱՐԳԱՑԱԾ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԶԻՆԱՏԵՍԱԿՆԵՐԻՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՊԱՅԱՆՁՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ -----	07
ԼԻՑԵՆԶԱՎՈՐՈՒՄ ԵՎ ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ -----	07
ՆԵՐՄՈՒԾՄԱՆ, ԱՐՏԱՀԱՆՄԱՆ ԵՎ ՏԱՐԱՆՑԻԿ ԱՌԱՔՈՒՄՆԵՐԻ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ -----	08
ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ԵՎ ՏԱՐԱՆՑՄԱՆ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ -----	09
ԱՐՏԱՀԱՆՄԱՆ ԼԻՑԵՆԶԱՎՈՐՈՒՄ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐ -----	09
ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՀԱՏՎԱԾՈՒՄ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐ ԵՎ ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄ -----	10
ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍԶԱԿԱՆ ԱՐՏԱՀԱՆՄԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅ -----	10
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՆԵՐԳՐԱՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐ -----	11
ՈՉ ՆՅՈՒԹԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ -----	11
ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ԵՎ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄ -----	12
ՁԱՐԳԱՑԱԾ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԶԻՆԱՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՀԵՏ ԿԱՊԿԱԾ ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ -----	12
ՈՒՍԿԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՀԱՐՄԱՐԵՑՈՒՄ ՁԱՐԳԱՑԱԾ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԶԻՆԱՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՈՒՈՐՏՈՒՄ -----	14
ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻՆ ԵՎ ԱՐՏԱՀԱՆՄԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՄԱՆ ՌԵԺԻՄՆԵՐԻՆ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆԵԼՈՒ ԼԱՎԱԳՈՒՅՆ ՓՈՐՁԸ -----	15
ՁԱՐԳԱՑԱԾ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԶԻՆԱՏԵՍԱԿՆԵՐԻՆ ԱՌԱՋՎՈՂ ԽՆԴՐԱՀԱՐՈՒՅՑ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԲԱՑԱՀԱՅՏՈՒՄ -----	17
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ -----	18
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ա. ԼՐԱՑՈՒՅԻՉ ԱՁԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱՐՔՅՈՒՐՆԵՐ -----	19
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Բ. ԳՈՐԾԱՐՔԱՅԻՆ ԵՎ ՎԱՐՔԱՅԻՆ ԼՐԱՑՈՒՅԻՉ ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՈՇՆԵՐ -----	21
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ. ՁԱՐԳԱՑԱԾ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԶԻՆԱՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՁԱՆՆՈՒՇ -----	22

2010-ականների կեսերից ի վեր պատժամիջոցները դարձել են անվտանգության սպառնալիքների դեմ պայքարի ավելի ու ավելի հաճախ կիրառվող գործիք՝ ուղղված ինչպես ոչ պետական կազմավորումների, այնպես էլ պետական դերակատարների դեմ: Պատժամիջոցային ռեժիմներին չենթարկվելու ներկայումս լուրջ ռիսկեր է առաջացնում բազմաթիվ մասնավոր հատվածի սուբյեկտների, հատկապես ֆինանսական հաստատությունների, պաշտպանական կապալառուների, տրանսպորտային ընկերությունների և տեխնոլոգիական/էլեկտրոնիկայի ոլորտի ընկերությունների համար:

2025 թվականի առաջին կիսամյակում զարգացած ավանդական զինատեսակների (ՉԱՉ) բաղադրիչներին վերաբերող պատժամիջոցների կիրառումը **սրվել է՝ մասնավորապես՝ Ռուսաստանի, Իրանի և Հյուսիսային Կորեայի գործողություններին ի պատասխան:** Այս զարգացումները վկայում են գնումների ցանցերի փոփոխվող բնույթի, ինչպես նաև պատժամիջոցների ռազմավարական կիրառման աճող միտման մասին՝ այդ ցանցերն ապակայունացնելու նպատակով: Իրապես, ուշադրությունը շեղվել է զուտ զենքի համակարգերի թիրախավորումից՝ ներառելով նաև կարևորագույն երկակի կիրառության բաղադրիչների և տեխնոլոգիաների հասանելիության խափանումը:

Ռուսաստան. Ռուսաստանի դեմ պատժամիջոցները շարունակում են խիստ կենտրոնանալ նրա ռազմաարդյունաբերական բազայի թուլացման վրա՝ հատկապես 2022թ. Ուկրաինա ներխուժումից հետո: Իրականացվող միջոցառումները գնալով ավելի են ուղղվում ներկրողների, արտադրողների և երրորդ երկրների աջակցող կողմերի դեմ, որոնք մատակարարում են երկակի կիրառության ապրանքներ, այդ թվում՝ միկրոէլեկտրոնիկա, շարժիչներ և բարձր ճշգրտության արտադրական գործիքներ: Եվրոպական Միությունն ու Միացյալ Նահանգները ընդլայնել են վերահսկողությունը՝ ընդգրկելով թե՛ բարդ, թե՛ համեմատաբար պարզ տեխնոլոգիաներ, որոնք կարող են աջակցել Ռուսաստանի զինված ուժերին: Չնայած պաշտպանության արտադրության ներքին ակտիվացման ջանքերին՝ Ռուսաստանը շարունակում է բախվել լուրջ խնդիրների, այդ թվում՝ որակի վերահսկման խախտումների և ժամկետային ուշացումների:

Իրան. Իրանի նկատմամբ կիրառվող պատժամիջոցները հիմնականում կենտրոնացած են նրա բալիստիկ հրթիռների ծրագրի վրա, ինչպես նաև ԱԹՍ-ների և հրթիռային համակարգերի տարածման՝ լիազորված խմբավորումների և գործընկերների շրջանում: Իրանական արտադրողները պատժամիջոցների թիրախ են դարձել՝ ԱԹՍ-ների արտադրության մեջ ունեցած դերի պատճառով, որոնք այժմ դասակարգվում են որպես զարգացած ավանդական զինատեսակներ: Պատժամիջոցները միտված են նաև ապակայունացնելու Իրանի ռազմաարդյունաբերական համալիրը՝ խափանելով հրթիռների և ԱԹՍ-ների բաղադրիչների հասանելիությունը:

Հյուսիսային Կորեա. Հյուսիսային Կորեան շարունակում է մնալ աշխարհում ամենախիստ պատժամիջոցների ենթարկված պետություններից մեկը՝ գտնվելով ՄԱԿ-ի համապարփակ զենքի Էմբարգոյի ներքո, որը արգելում է բոլոր տեսակի սովորական զինատեսակների արտահանումը և ներմուծումը, ինչպես նաև սահմանափակում է երկակի կիրառության ապրանքների, տեխնոլոգիաների և ֆինանսական ռեսուրսների հասանելիությունը, որոնք կարող են աջակցել նրա ռազմական ծրագրերին: Վերջին վեց ամիսների ընթացքում միջազգային հանրությունը կրկին մեծ ուշադրություն է դարձրել Հյուսիսային Կորեայի դերին՝ ՉԱՉ բաղադրիչների տարածման ոլորտում, մասնավորապես՝ գաղտնի զենքի փոխանցումների և բալիստիկ ու թևավոր հրթիռների մշակման միջոցով, որոնց օգտագործումը դառնում է ավելի հաճախակի սովորական պատերազմներում:

Այս ձեռնարկը նպատակ ունի **բարձրացնել գործնական իրազեկվածությունը** ՉԱՉ կոնկրետ բաղադրիչների և համակարգերի վերաբերյալ, ինչպես նաև ներկայացնել այն պատժամիջոցային ռեժիմները, որոնք ուղղված են տարածող պետությունների՝ ՉԱՉ արտադրելու և տարածելու համար անհրաժեշտ բաղադրիչների ու գործարքների հասանելիությունը սահմանափակելուն:

Պարտավորությունների և զարգացած ավանդական զինատեսակների (ՉԱՉ) ըմբռնումը

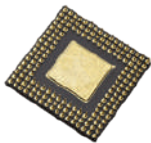
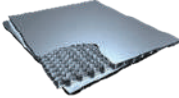
Ներկայումս մի շարք երկկողմ և բազմակողմ պատժամիջոցներ ու արտահանման վերահսկման ռեժիմներ իրավական և գործառնական պարտավորություններ են սահմանում մասնավոր կազմակերպությունների նկատմամբ: Պատմականորեն այս ռեժիմները կենտրոնացած են եղել զանգվածային ոչնչացման զենքի (ՉՈՉ) տարածման սահմանափակման վրա՝ ինչպես փաստում են ՄԱԿ-ի լայնածավալ պատժամիջոցները՝ ուղղված Հյուսիսային Կորեայում այդ նպատակով ֆինանսավորման տարածմանը, ինչպես նաև վերջերս՝ Իրանի հրթիռային և միջուկային գործունեությանը: Այնուամենայնիվ, համաշխարհային պատժամիջոցային ոլորտը էապես զարգացել է Ուկրաինայում Ռուսաստանի ռազմական գործողությունների արդյունքում, ինչի հետևանքով միջազգային հանրությունը ընդլայնել է պատժամիջոցների շրջանակը՝ ընդգրկելով անձանց, կազմակերպությունների և ցանցերի, որոնք աջակցում են զարգացած ավանդական զինատեսակների մշակմանը, արտադրությանը և ձեռքբերմանը: Միաժամանակ, ազգային արտահանման վերահսկման օրենքները նույնպես ընդլայնվել են՝ համապատասխանելու այս փոփոխություններին, ինչի արդյունքում այն կազմակերպությունները, որոնք ներգրավված են զգայուն ոլորտներում կամ գործում են տարբեր իրավասություններով, բախվում են համապատասխանելու բազմաշերտ պահանջների: Հայկական ընկերությունների համար սա նշանակում է, որ գնումների, փոխադրումների կազմակերպման և առևտրային համագործակցությունների վերաբերյալ որոշումներ կայացնելիս այժմ պետք է առավել զգուշորեն դիտարկել հնարավոր պատժամիջոցների ազդեցությունն ու ուժեղացված կարգավորիչ վերահսկողությունը:

Զարգացած ավանդական զինատեսակները և դրանց բաղադրիչները

Զարգացած ավանդական զինատեսակները տեխնոլոգիապես բարդ համակարգերի բազմազան խումբ են: Չնայած լայնորեն ընդունված հստակ սահմանում չունենալուն՝ դրանք, ընդհանուր առմամբ, ներառում են մարդու համար փոխադրելի հակաօդային պաշտպանության համակարգեր (MANPADS), հակատանկային կառավարվող հրթիռներ (ATGMs), խոշոր սպառազինության հարթակներ՝ ինչպիսիք են տանկերը, ինքնաթիռները և հրթիռային համակարգերը, ինչպես նաև օժանդակ տեխնոլոգիաներ՝ սենսորներ, լազերներ և բարձր ճշգրտության զինամթերք: Նոր զարգացող տեսակների մեջ ընդգրկվում են մահաբեր ինքնավար զինատեսակային համակարգեր (LAWS), ինչպիսիք են անօդաչու թռչող սարքերը (UAV), անօդաչու ցամաքային սարքերը (UGVs), անօդաչու ջրային մակերևութային նավերը (USVs) և անօդաչու ստորջրյա համակարգերը (UUSs): Բալիստիկ և թևավոր հրթիռները, թեև ավանդաբար դասակարգվել են որպես զանգվածային ոչնչացման զենքի առաքման միջոցներ, ներկայումս գնալով ավելի հաճախ են օգտագործվում սովորական գործողություններում և, հետևաբար, համարվում են զարգացած ավանդական զինատեսակների մաս:

Կազմակերպությունների մեծ մասի համար համապատասխանության ամենամեծ մարտահրավերը, ամենայն հավանականությամբ, կլինի ոչ թե ամբողջական զինատեսակային համակարգերի կառավարումը, այլ դրանց բաղադրիչների փոխանցման հայտնաբերումը և վերահսկումը: Թեև որոշ ապրանքատեսակներ ակնհայտորեն նախատեսված են ռազմական օգտագործման համար, շատերը ունեն երկակի օգտագործման բնույթ: Այս երկակի օգտագործման բաղադրիչները, հատկապես երբ ընդգրկված են լայն գնումների կամ առաքման գործարքներում, ստեղծում են զգալի իրավական և պատժամիջոցային ռիսկեր՝ ընդգծելով խիստ պատշաճ ուսումնասիրության և վերջնական օգտագործման հաստատման մեխանիզմների անհրաժեշտությունը:

Ընդհանուր առմամբ, այն բաղադրիչները, որոնք կարող են կիրառվել ռազմական վերջնական օգտագործողների կողմից զարգացած ավանդական զինատեսակներում և պետք է ենթարկվեն լրացուցիչ վերահսկման կազմակերպությունների կողմից, ներառում են՝

Բաղադրիչի տեսակը		Գործածումը
Միկրոէլեկտրոնիկա/միկրոկրիչներ		Կապի սարքավորումներ, ԱԹՍ, ճշգրիտ հեռահար զինամթերք
Կիսահաղորդիչներ		Պաշտպանական նշանակության բաղադրիչներ (համակարգիչներ, սենսորներ, անջատիչներ, ուժեղացուցիչներ)
Առանցքակալներ		Տանկեր, ինքնաթիռներ, սուզանավեր, այլ ռազմական համակարգեր
Միակցիչներ, ամրակներ, տրանսֆորմատորներ, պատյաններ, տրանզիստորներ, մեկուսիչներ		Էլեկտրոնային համակարգերը սովորական սպառազինության համակարգերի վերափոխող հիմնային բաղադրիչներ
Շարժիչներ, տրանսպորտային միջոցների մասեր		Տանկեր, ՉՄՄ, ինքնաթիռներ
Համակցված նյութեր		Ինքնաթիռի թևեր

Գնումների ցանցեր

Չարգացած ավանդական զինատեսակների բաղադրիչների տարածման գործում ներգրավված դերակատարների ցանցը, որպես կանոն, ներառում է երեք կատեգորիաներ՝ դիտավորյալ տարածողներ, հանցակից միջնորդներ և ականա մասնակիցներ: Այս երեք կատեգորիաներն առկա են Հայաստանում, ուստի անհրաժեշտ է, որ գործող կազմակերպությունները դրսևորեն համապատասխան զգոնություն:

Դիտավորյալ տարածողները պետական կամ ոչ պետական կառույցներ են, որոնք ակտիվորեն ներգրավված են ՉԱԶ-երի առնչվող նյութերի և տեխնոլոգիաների ձեռքբերման, մշակման կամ տարածման գործում: **Հանցակից միջնորդները** գիտակցաբար աջակցում են այս գործընթացին՝ հաճախ տրամադրելով լոգիստիկ, ֆինանսական կամ տեխնիկական աջակցություն՝ պատժամիջոցներից և արտահանման վերահսկողություններից խուսափելու նպատակով: **Ականա մասնակիցները**՝ օրինակ՝ արտադրողները, բեռնափոխադրողները, ֆինանսական հաստատությունները և այլ ծառայություններ մատուցողները, կարող են անգիտակցաբար նպաստել տարածմանը՝ չհայտնաբերելով գործարքի իրական վերջնական օգտագործումը կամ օգտատիրոջը՝ խաբուսիկ գործելակերպի կամ անբավարար համապատասխանության կանոնակարգերի պատճառով:

Vignette: 2024 թվականի ապրիլին ԱՄՆ գանձապետարանի օտարերկրյա ակտիվների վերահսկման գրասենյակը (OFAC) նշանակել է Ղրղզստանի Հանրապետությունում գործող «Keremet Bank» ԲԲԸ-ին՝ պատժամիջոցների ենթարկված ռուսական բանկին Նյու Յորկի աջակցություն ցուցաբերելու համար: OFAC-ը նշել է, որ Keremet Bank-ը էականորեն աջակցել, հովանավորել կամ ֆինանսական ծառայություններ է մատուցել «Ռուսբանկ»-ին, որը նախկինում ընդգրկվել էր սև ցուցակում Ռուսաստանի Դաշնության տնտեսության ֆինանսական ոլորտում գործող լինելու կամ գործած լինելու հիմքով: Այս դեպքը ընդգծում է այն ռիսկերը, որոնց կարող են բախվել երրորդ երկրներում գործող ֆինանսական հաստատությունները՝ մասնակցելով պատժամիջոցների տակ գտնվող ռուսական կառույցների հետ կապված գործարքներին:

Տարածվող առարկաները

Չարգացած ավանդական զինատեսակների բաղադրիչները, որոնք իրենց փոքր չափերի պատճառով ավելի դժվար են հայտնաբերվում և վերահսկվում, քան ամբողջական համակարգերը, տարածման տեսանկյունից հիմնական մտահոգություն են: Այս ենթախումբը ներառում է այնպիսի ապրանքներ, ինչպիսիք են համակարգչային չիպերը, կիսահաղորդիչները, ինտեգրալ էլեկտրոնային միկրոսխեմաները, ապահովիչները, ինֆրակարմիր կամ ջերմային տեսախցիկները և այլ գիշերային տեսանելիության սենսորները, օպտիկական սարքավորումները և արբանյակային նավիգացիոն գործիքները:

Նման գործունեության դեմ պայքարելու համար ընկերություններն ու պետական մարմինները պետք է առաջնահերթություն տան **պատշաճ ուսումնասիրությանը, լիցենզավորման խիստ վերահսկողությանը և վերջնական օգտագործման մշտադիտարկմանը՝** հետևյալ հիմնական օժանդակ բաղադրիչների համար, ներառյալ, բայց չսահմանափակվելով դրանով:

- Միկրոչիպեր և կիսահաղորդիչներ
- Ինտեգրված սխեմաներ և ապահովիչներ
- Ինֆրակարմիր սենսորներ, ջերմային տեսախցիկներ և գիշերային տեսանելիության տեխնոլոգիաներ
- Չարգացած օպտիկա և արբանյակային նավիգացիոն համակարգեր

Այս ապրանքները հաճախ ներառվում են երկակի նշանակության ապրանքների մեջ և կեղծ պատրվակներով շեղվում իրենց նպատակային գործածումից: Կարևոր է, որ համապատասխանության միջոցներն ու արգելման ռազմավարությունները կենտրոնացած լինեն հենց այս բաղադրիչների վրա, քանի որ դա օգնում է կանխել ավանդական զինատեսակների ապօրինի արդիականացումը և հակառակ ինժեներական փորձերը:

Ավանդական կամ «դասական» զինատեսակային համակարգերի՝ օրինակ՝ տանկերի, հրետանու կամ այլ ծանր ռազմական տեխնիկայի տեղափոխումները համեմատաբար հեշտ է բացահայտել և կանխել՝ դրանց բնորոշ ֆիզիկական հատկանիշների, բարդ լոգիստիկայի և միջազգային փոխադրումների ցանցերում բարձր տեսանելիության շնորհիվ:

Պատժամիջոցների ենթարկված պետությունների մեծ մասը դեռ պահպանում է այս զինատեսակների առկա պաշարները և, հավանաբար, չունեն մեծածավալ նոր համալիրների կարիք: Սակայն նման համակարգերը հաճախ տեխնիկապես հնացած են և պահանջում են նշանակալի արդիականացում՝ մարտունակությունը վերականգնելու համար: Սա հանգեցնում է պահեստամասերի, առաջադեմ ենթահամակարգերի և մասնագիտացված տեխնիկական փորձի նկատմամբ կայուն պահանջարկի, որն անհրաժեշտ է սպասարկման, արդիականացման և ժամանակակից մարտադաշտի պահանջներին համապատասխանեցման համար: Բազմաթիվ դեպքերում այս բաղադրիչներն ու տեխնոլոգիաները միասին դառնում են հակադարձ ինժեներական գործընթացների հիմքը՝ ուղղված տեղական արտադրական կարողությունների ձևավորմանը՝ ավելի բարդացնելով տարածման կանխման ջանքերը:

Vignette: 2024 թ. նոյեմբերին Reuters-ի կողմից հրապարակված հետաքննական զեկույցները բացահայտեցին, որ Հյուսիսային Կորեայի կողմից արտադրված և Ռուսաստանի կողմից Ուկրաինայում կիրառված բախտոկ հրթիռները պարունակել են բազմաթիվ բաղադրիչներ, մատակարարված ամերիկյան և եվրոպական ընկերությունների կողմից: 2025 թ. հունվարի 2-ի հարձակման արդյունքում հայտնաբերված հրթիռի բեկորների վերլուծությունը ցույց է տվել, որ Էլեկտրոնային բաղադրիչների մոտ 75%-ը առնչվում է ԱՄՆ-ում հիմնված ընկերությունների: Այս բացահայտումները ընդգծում են Հյուսիսային Կորեայի՝ զենքերի ծրագրերի համար արտերկրում արտադրվող նյութերի և բաղադրիչների նկատմամբ ունեցած կախվածությունը՝ չնայած ՄԱԿ-ի գործող պատժամիջոցներին, որոնք արգելում են նման փոխանցումները: Բաղադրիչները ձեռք են բերվել գաղտնի՝ արտասահմանում գործող գործակալների և օտարերկրյա ընկերությունների ցանցի միջոցով, որոնք վերափաթեթավորել և տեղափոխել են դրանք Հյուսիսային Կորեա՝ արտադրողներից թաքցնելով դրանց իրական վերջնական օգտագործումը: **Այս դեպքը ցույց է տալիս, թե ինչպես կարող են գաղտնի գնման ցանցերը շահարկել գլոբալ մատակարարման շղթաները՝ շրջանցելով պատժամիջոցները:**

Տարածման օրինաչափությունները

Ընդհանուր առմամբ, զարգացած ավանդական զինատեսակների (ՉԱՉ) տարածման գործընթացը ընթանում է հետևյալ հիմնական ուղիներով.

- ➔ **Ամփջական փոխադարձ մատակարարումներ:** Բացահայտ պետական մակարդակով զինատեսակների, բաղադրիչների կամ արտադրական տեխնոլոգիայի մատակարարումներ (օրինակ՝ Իրանի և Հյուսիսային Կորեայի կողմից Ռուսաստանին մատակարարվող համակարգերը): Նման փոխանակումներն ունեն շղթայական ազդեցություն, որի արդյունքում ավելի վաղ ձեռք բերված արևմտյան ծագման տեխնոլոգիաները վերաբաշխվում են գործընկերների միջև:
- ➔ **Գաղտնի վերաբեռնավորում:** Երկակի նշանակության ապրանքների մաքսանենգ տեղափոխում, որը քողարկվում է որպես օրինական քաղաքացիական առևտուր՝ օգտագործելով կեղծ տվյալներ վերջնական օգտատիրոջ կամ նշանակության վայրի վերաբերյալ՝ ռազմական իրական շահառուի ինքնությունը թաքցնելու նպատակով:
- ➔ **Ներքին վերարտադրություն:** Ներմուծված սարքավորումների, արտադրական գործիքների կամ տեխնիկական գիտելիքի ինտեգրում երկրի սեփական պաշտպանական արդյունաբերության բազայում՝ հակադարձ ինժեներիայի, վերարտադրության կամ փուլային արդիականացման միջոցով:
- ➔ **Զվերահսկվող տարածում:** ՉԱՉ բաղադրիչների երկրորդային տարածում պետական դերակատարներից տեղակալ ուժերի կամ ոչ պետական խմբավորումների, ինչի արդյունքում զինտեխնիկան հայտնվում է անօրինական զենքի շուկաներում և դառնում դժվար հետազոտելի:

Հայաստանի համատեքստում առավել հավանական տարբերակը ՉԱՉ բաղադրիչների ձեռքբերումն է՝ որպես վերաբեռնման կենտրոն: Այս մեխանիզմի շրջանակում, օրինակ, միկրոէլեկտրոնային բաղադրիչները կարող են օրինական ճանապարհով արտահանվել Հայաստան, որից հետո վերարտահանվել պատժամիջոցների ենթարկված վերջնական օգտատերերին: Միկրոէլեկտրոնիկայի երրորդ կողմի դիստրիբյուտորներն ու մեծածախ վաճառողները հաճախ գործում են միջանկյալ իրավագործությունների միջոցով, ինչը բարդացնում է ընկերությունների կարողությունը՝ ժամանակին բացահայտելու և խուսափելու այն գործընկերներից, որոնք կապված են պատժամիջոցների ենթարկված շահառուների հետ:

Vignette: 2025 թվականի սկզբին ԱՄՆ գանձապետարանը հայտարարեց, որ պատժամիջոցների կիրարկման շրջանակում գործողություններ կձեռնարկվեն տարանցիկ սխեմայի բացահայտման հիման վրա, որի նպատակը Իրանում արտադրված արգելված ապրանքների իրական ծագման թաքցումն էր: Դեպքը վերաբերվում էր բարձր խտության պոլիէթիլենի (HDPE)՝ երկակի նշանակության նյութի արտահանմանը, որն արտադրվել էր Իրանի Mehr Petrochemical Company-ի կողմից: Ապրանքները վերաուղղորդվել էին Միացյալ Արաբական Էմիրություններում գտնվող Ջեբել Ալի նավահանգստով՝ դրանց իրական ծագման աղբյուրը թաքցնելու նպատակով: Սխեմայում ներգրավված ցանցը օգտագործել էր կեղծ փաստաթղթեր, որոնցում ապրանքների ծագման երկիր էր նշված «Միջին Արևելք» կամ «Ջեբել Ալի, ԱՄԷ», իսկ բեռնագրերում հստակ ցուցում էր տրվել՝ չներկայացնել Իրանի նավահանգստի վերաբերյալ որևէ տեղեկություն: Կճարումները՝ ընդհանուր մոտ \$291 միլիոն արժողությամբ, իրականացվել էին ԱՄՆ-ի միջնորդ բանկերի միջոցով՝ օգտագործելով փոխանցումներ, որոնք չունեին որևէ հղում Իրանին: Այդ ձևով հնարավոր էր դարձել շրջանցել ԱՄՆ պատժամիջոցային վերահսկողության մեխանիզմները: **Այս դեպքը հստակ ցույց է տալիս, թե ինչպես կարող են միջնորդ իրավագործությունները շահարկվել՝ արգելված ծագման ապրանքների իրական աղբյուրը քողարկելու նպատակով: Այս դեպքն ցույց է տալիս, թե ինչպես կարող են միջնորդ իրավասություններն օգտագործվել՝ սահմանափակված ապրանքների իրական ծագումը թաքցնելու նպատակով, և միևնույն ժամանակ ընդգծում է բարձր ռիսկայնություն ունեցող մատակարարման շղթաներում ծագման ստուգման, վերջնական օգտագործման վերահսկման և գործընկերների պատշաճ ուսումնասիրության կարևորությունը:**

Զարգացած ավանդական գինատեսակների վերաբերող պահանջները Հայաստանում

Հայաստանում երկակի նշանակության ապրանքների և ռազմական նշանակության իրերի վերահսկման իրավակարգավորումն իրականացվում է «Երկակի նշանակության ապրանքների և տեխնոլոգիաների արտահանման վերահսկողության և դրանց տարանցման մասին» 2010 թվականի օրենքի հիման վրա: Չնայած նրան, որ Հայաստանը անդամ չէ արտահանման վերահսկողության որևէ պաշտոնական բազմակողմ ռեժիմի (օրինակ՝ Հրթիռային տեխնոլոգիաների վերահսկման ռեժիմ (MTCR), Մատակարարների միջուկային խումբ (NSG)), այն կամավոր կերպով համահունչ է գործում Վասենարի պայմանավորվածության և ԵՄ երկակի նշանակության ապրանքների ցանկի պահանջներին: Արտահանման վերահսկողության որոշումները կայացվում են միջգերատեսչական համաձայնությամբ, իսկ վերահսկողությունը իրականացվում է մի շարք պետական մարմինների կողմից, ներառյալ՝ Էկոնոմիկայի նախարարությունը, Պաշտպանության նախարարությունը և Պետական եկամուտների կոմիտեն: **Հայաստանի ընկերությունները ԱՄՆ իրավապահ մարմինների հատուկ ուշադրության կենտրոնում են՝ երկրի՝ որպես ընդհանուր բեռնափոխադրման կենտրոնի համբավի պատճառով:**

Հայաստանում պատժամիջոցների ենթարկված սուբյեկտների օրինակներ են՝

Կառույց	Պատժամիջոցի պատճառ
TACO ՍՊԸ	Միկրոէլեկտրոնիկա և մատակարարվել Ռուսաստանի պաշտպանական կառույցներին (2023)
Medisar ՍՊԸ	Ավելացվել է ԱՄՆ-ի կողմից Ռուսաստանի ռազմական վերջնական օգտագործողների համար ԱՄՆ-ից ծագում ունեցող ապրանքներ ձեռք բերող կազմակերպությունների ցանկում (2023թ.):
Milur Electronics	Փոխկապակցված է պատժամիջոցների ենթարկված ռուսական “Milandr” ընկերության հետ (2023)

Լիցենզավորում և թույլտվություններ

Հայաստանի արտահանման վերահսկողության կիրառական շրջանակում կատարված փոփոխությունները զգալիորեն ուժեղացրել են կանխարգելիչ մեխանիզմները: Կառավարության թիվ 808-Ն որոշմամբ սահմանվում է արտահանման լիցենզավորման և փաստաթղթային պահանջների նկատմամբ համապատասխանության ստուգման կարգը: 2024 թվականի դրությամբ՝ Էկոնոմիկայի նախարարությունն իրավասու է նախաձեռնել ստուգումներ՝ հնարավոր խախտումները բացահայտելու նպատակով, իսկ քրեական իրավախախտման փաստերի հայտնաբերման դեպքում գործերը փոխանցվում են իրավապահ մարմիններին: Ներկայացվում են նաև համընթաց վարչական միջոցներ՝ կարգավորվող ՀՀ վարչական իրավախախտումների օրենսգրքի 169.34-րդ հոդվածով, որոնք վերաբերում են երկակի նշանակության և ռազմական ապրանքների չարտոնված արտահանմանը ԵԱՏՄ անդամ պետություններ՝ օդային ճանապարհով: Նման խախտումների համար սահմանված է առաքման արժեքի 50 տոկոսի չափով տուգանք (բացառությամբ՝ նվազագույնը 1 միլիոն ՀՀ դրամ) և հնարավոր է ապրանքների բռնագանձում: Այս մեխանիզմներն ապահովում են բազմաշերտ և լրացնող վերահսկողություն՝ փակելով այն դատաիրավական բացերը, որոնք նախկինում կարող էին օգտագործվել շրջանցման նպատակով:

Հայաստանը սահմանել է ինչպես վերահսկվող, այնպես էլ չվերահսկվող ապրանքների ցանկեր՝ մասնավոր հատվածի կողմից իրավակարգավորումների պատշաճ պահպանությունն ապահովելու նպատակով՝ ելնելով սահմանված դասակարգումներից:

Տեսակ	Պատժամիջոցի պատճառ
Երկակի նշանակության ապրանքներ	Ապրանքներ, որոնք հնարավոր է օգտագործել ինչպես քաղաքացիական, այնպես էլ ռազմական նպատակներով և որոնք գտնվում են արտահանման վերահսկողության ներքո՝ համաձայն ՀՀ կառավարության 1785-Ն որոշման:
Ռազմական նշանակության ապրանքներ	Ապրանքներ, որոնց արտահանումը ենթակա է արտոնագրման՝ Պաշտպանության նախարարության լիազոր մարմնի կողմից՝ ելնելով դրանց զգայունության աստիճանից և դասակարգումից:
Ազատված ապրանքներ	Ապրանքներ, որոնք 2024 թ. դեկտեմբերի դրությամբ չեն ընդգրկվում երկակի նշանակության ապրանքների ցանկում և չեն պահանջում արտահանման լիցենզիա:

Ներմուծման, արտահանման և տարանցիկ առաքումների վերահսկողություն

Պետական եկամուտների կոմիտեի մաքսային ծառայության բարեփոխումները պարզեցրել են երկակի կիրառության և ռազմական նշանակության ապրանքներին առնչվող ընթացակարգերը: Նախկինում, նույնիսկ այն ապրանքների դեպքում, որոնք չէին համապատասխանում վերահսկողության չափանիշներին, անհրաժեշտ էր փորձագիտական գնահատում, ինչը բերում էր ներմուծողների համար լրացուցիչ ծախսերի (մինչև 60,000 դրամ մեկ գնահատման համար) և գործընթացի ուշացումների: 2024 թվականի ապրիլին ստեղծվեց հատուկ աշխատանքային խումբ, որի նպատակն էր անվճար և արագացված կարգով ստուգել համապատասխան անվանացանկերում ներառված ապրանքները: Ապրիլի 11-ից մինչև մայիսի 31-ն ընկած ժամանակահատվածում խումբը վերանայել է 1,035 հայտ՝ ընդգրկելով 4,341 ապրանքատեսակ: Դրանց շուրջ 90%-ը հաստատվել է՝ առանց պաշտոնական փորձագիտական եզրակացության պահանջի: Այս փոփոխությունների արդյունքում կազմակերպությունները խնայել են մոտ 15.9 միլիոն դրամ և զգալիորեն կրճատել գործընթացի տևողությունը:

Լիազոր մարմինը	Իրավասությունը	Դերը
Էկոնոմիկայի նախարարություն	Երկակի կիրառության ապրանքներ	Տրամադրում և վերահսկում է ոչ ռազմական վերահսկվող ապրանքների արտահանման/ ներմուծման լիցենզիաները:
Պաշտպանության նախարարություն	Ռազմական ապրանքներ	Արտահանման վերահսկողության լիազոր մարմին է՝ կապված պաշտպանական նշանակության ապրանքների հետ:
Պետական եկամուտների կոմիտե	Մաքսային վերահսկողություն	Իրականացնում է մաքսային վերահսկողություն և ստուգման ընթացակարգեր:

Շատ կազմակերպություններ լիցենզավորման պահանջների հետ կապված ուղեցույց ստանալու նպատակով դիմում են մաքսային միջնորդներին: Կառավարության կողմից հրապարակված վերահսկվող ապրանքների ցանկից բացի, 2024 թվականին թարմացված ոչ երկակի նշանակության ապրանքների ցանկն օգնում է ընկերություններին հասկանալու, թե երբ լիցենզիա անհրաժեշտ չէ: Սակայն որոշ բիզնես ներկայացուցիչներ նշել են, որ անհրաժեշտ է լրացուցիչ ուսուցում՝ տարբերակելու, թե երբ են ապրանքները ենթակա արտահանման վերահսկողության:

Սահմանային և տարանցման նկատառումներ

Հայաստանի ցամաքային սահմաններից միայն երկուսն են բաց արտահանման և տարանցման նպատակով՝ Վրաստանի և Իրանի հետ: Չնայած Հայաստանն անդամ է Եվրասիական տնտեսական միությանը (ԵԱՏՄ), այն պահպանում է մաքսային և սահմանային վերահսկողության ինքնուրույն լիազորություններ: Մյուս սահմանները՝ Թուրքիայի և Ադրբեջանի հետ, շարունակում են մնալ փակ: Սահմանային անցակետերը, այդ թվում՝ «Չվարթնոց» միջազգային օդանավակայանը և Իրանի հետ ցամաքային սահմանը, համալրված են ԱՄՆ-ի աջակցությամբ տրամադրված հայտնաբերման ենթակառուցվածքներով՝ մասնավորապես քիմիական, կենսաբանական, ռադիոլոգիական և միջուկային նյութերի հայտնաբերման նպատակով: Ռուսական սահմանապահ ստորաբաժանումները 2024 և 2025 թվականներին դուրս են բերվել այս անցակետերից, ինչի արդյունքում Հայաստանի վրա է փոխանցվել սահմանային վերահսկողության ավելի մեծ պատասխանատվություն:

Արտահանման լիցենզավորում և իրավական հիմքեր

Հայաստանի արտահանման վերահսկողության համակարգի իրավական հիմքը հանդիսանում է «Երկակի նշանակության ապրանքների արտահանման, Հայաստանի Հանրապետության տարածքով դրանց տարանցիկ փոխադրման, ինչպես նաև երկակի նշանակության տեղեկատվության և մտավոր գործունեության արդյունքների փոխանցման նկատմամբ հսկողության մասին» օրենքը (Օրենք № 42-Ն, 2010 թ.): Այս օրենքը կարգավորում է երկակի նշանակության ապրանքների և տեխնոլոգիաների շրջանառությունը, ներառյալ ներմուծումը, արտահանումը, տարանցիկ փոխադրումը և ոչ նյութական փոխանցումները: Օրենքը սահմանում է արտահանողների, միջնորդների և պետական լիազոր մարմինների իրավասությունները և պարտականությունները: Այն պահանջում է, որ իրավաբանական և ֆիզիկական անձինք ստանան արտահանման լիցենզիա և ներկայացնեն հաշվետվություն այն գործունեության վերաբերյալ, որը ներառում է ապրանքներ կամ տեղեկատվություն, որոնք կարող են օգտագործվել զինատեսակների կամ ռազմական տեխնոլոգիաների ստեղծման կամ զարգացման նպատակով: Վերահսկվող ապրանքների չարտոնված արտահանումը Հայաստանի Հանրապետությունում համարվում է թրեյդերս պատժելի արարք՝ սահմանված թրեյդերս օրենսգրքով:

Կառավարության № 1785-Ն որոշմամբ սահմանվում է երկակի նշանակության ապրանքների ցանկը, որը կազմվել է՝ հիմնվելով Եվրոպական Միության երկակի օգտագործման ապրանքների վերահսկողության ցուցակի վրա: Իսկ № 1308-Ն որոշմամբ սահմանված են ռազմական նշանակության ապրանքների ցանկը, ինչպես նաև այդ ապրանքների արտահանման, ներմուծման և տարանցման լիցենզավորման կարգը և պահանջվող փաստաթղթերի փաթեթը:

Թույլտվությունները կարող են տրվել ընդհանուր, անհատական կամ համապարփակ (catch-all) լիցենզիաների ձևաչափով: Դիմումների հաստատումը կատարում է միջգերատեսչական լիցենզավորման հանձնաժողովը, որը ներառում է մի շարք նախարարություններ: Դիմումը կարող է հաստատվել միայն միաձայն: Ցանկացած լիազոր մարմին կարող է վետո դնել դիմումի վրա՝ ելնելով անվտանգության, վերջնական օգտագործման բնույթի կամ աշխարհաքաղաքական ռիսկերի հիման վրա:

Ֆինանսական հատվածում վերահսկողության մեխանիզմներ և պատժամիջոցների կիրառում

Հայաստանի բանկային հատվածը խստորեն իրականացնում է փողերի լվացման դեմ պայքարի (AML) և պատժամիջոցների ստուգումներ բոլոր միջազգային գործարքների նկատմամբ: Բանկերը ձեռքով ստուգում են գործարքի կողմերին և միջնորդներին՝ օգտագործելով Accuity-ի նման գործիքներ և հանրամատչելի պատժամիջոցների ցուցակներ: Միաժամանակ, Հայաստանի Կենտրոնական բանկը պահանջում է, որ երկրի բոլոր բանկերն ու ֆինանսական կազմակերպությունները ունենան պատշաճ ներքին համապատասխանության համակարգեր, և տրամադրում է վերապատրաստում՝ պատժամիջոցների վերահսկման պատասխանատու աշխատակիցների համար: 2024 թվականի մարտին բանկերի մեծ մասը դադարեցրեց համագործակցությունը Ռուսաստանի «Mir» վճարային համակարգի հետ՝ երկրորդային պատժամիջոցների ռիսկերից խուսափելու նպատակով: Հայաստանի բանկերը հայտնում են, որ ներդրել են համապարփակ ներքին համակարգեր՝ պատժամիջոցների տակ գտնվող կողմերի հետ առնչվող գործարքները հայտնաբերելու և կանխարգելելու համար: Դրանք ներառում են ձեռքով ստուգումներ՝ Accuity-ի նման տվյալների շտեմարանների միջոցով, միջազգային փոխանցումների համար պարտադիր հիմնավորումներ, ինչպես նաև AML ոլորտում պատժամիջոցներին համապատասխանեցված աշխատանքի համար վերապատրաստված հատուկ ստորաբաժանումներ: Բացի այդ, բանկերն մշակել են ներքին իրավական փաստաթղթեր, այդ թվում՝ պատժամիջոցների համապատասխանության քաղաքականություններ և ներքին ստուգաթերթիկներ: Հայկական հաստատությունները ընդգծում են պատժամիջոցների խախտումների նկատմամբ զրոյական հանդուրժողականության սկզբունքը և նշում, որ պատշաճ համապատասխանությունը դիտարկվում է որպես ազգային նշանակության հարց:

Միջոցառում	Նկարագրություն
Պատժամիջոցների ստուգում	Ձեռքով ստուգումներ՝ OFAC-ի, ԵՄ-ի, ՄԱԿ-ի և Արդյունաբերության և անվտանգության բյուրոյի (BIS) ցուցակների դեմ՝ օգտագործելով Accuity-ի նման տվյալների շտեմարաններ:
Գործարքների ստուգում	Կողմերի, միջնորդների, ապրանքների/ ծառայությունների և հիմնավորման փաստաթղթերի ուսումնասիրություն
Ներքին կանոնակարգեր	Բանկերն ունեն պատժամիջոցների համապատասխանության պաշտոնական քաղաքականություն և ներքին ստուգաթերթիկներ:
Վերապատրաստում	Տարեկան կամ անհրաժեշտության դեպքում կազմակերպվող համապատասխանության վերապատրաստում՝ պատժամիջոցների հիմնական փոփոխությունների հիման վրա:
Համակարգային սահմանափակումներ	Mir վճարային համակարգի հետ համագործակցության դադարեցում՝ երկրորդային պատժամիջոցներից խուսափելու նպատակով:

Միջգերատեսչական արտահանման վերահսկողության գործընթաց

Հայաստանում երկակի նշանակության և ռազմական ապրանքների արտահանման և տարանցման լիցենզիաները պահանջում են միջգերատեսչական հանձնաժողովի կոնսենսուս: Հանձնաժողովի կազմում ընդգրկված են Էկոնոմիկայի, Պաշտպանության, Արտաքին գործերի և Ներքին գործերի նախարարությունները, Ազգային անվտանգության ծառայությունը և Մաքսային ծառայությունը: Հանձնաժողովը գործում է արտահանման վերահսկողության ազգային օրենսդրության շրջանակում և չունի պաշտոնական հրապարակային անվանում: Լիցենզիան կարող է մերժվել, եթե որևիցե լիազորված մարմին առարկություն ներկայացնի՝ ելնելով անվտանգության, վերջնական օգտագործման կամ աշխարհաքաղաքական ռիսկերի գնահատումից:

Պաշտոնյաները նշել են նման մի քանի մերժված դեպքերի մասին: Հայաստանը նաև բախվել է որոշ գործընկեր երկրների սահմանափակումներին, ինչպես օրինակ՝ Ռուսաստանի կողմից, երբ արտահանման հայտերն առնչվել են համատեղ մշակման կամ համատեղ սեփականություն հանդիսացող տեխնոլոգիաների:

Միջազգային ներգրավվածություն և սահմանափակումներ

Թեև Հայաստանը դեռևս Վասենարի համաձայնագրի անդամ չէ, նրա ազգային վերահսկողական ցուցակները համահունչ են Վասենարի չափանիշներին, և Հայաստանը մասնակցում է համաձայնագրի բաց նիստերին: Լիարժեք անդամակցությունը հնարավոր կլինի այն բանից հետո, երբ բաղաժառանգական հարցերը լուծում գտնեն գործող անդամ պետությունների, այդ թվում՝ Թուրքիայի հետ:

Ոչ նյութական ակտիվների կառավարումը Հայաստանից

Հայաստանից ոչ նյութական ակտիվների, այդ թվում՝ տեղեկատվության, մտավոր սեփականության և ծրագրային ապահովման արտահանումը վերահսկելը զգալի մարտահրավերներ է առաջացնում: Ի տարբերություն երկակի նշանակության ֆիզիկական ապրանքների, որոնք մաքսային մարմինները կարող են զննել և կանխել դրանց ապօրինի արտահանումը, ոչ նյութական ակտիվները հիմնականում փոխանցվում են վիրտուալ եղանակով և դժվար են վերահսկվում:

Ըստ գործող օրենսդրության՝ նման վերահսկվող ոչ նյութական ակտիվների արտահանումը ենթակա է հատուկ լիցենզավորման՝ լիազորված մարմինների կողմից: Սակայն իրավական պատասխանատվություն է սահմանվում միայն այն դեպքում, երբ արտահանողը իմանում է կամ պետք է իմանար, որ փոխանցվող տեղեկատվությունն ու արտադրանքը կարող են կիրառվել ոչ միայն բաղաժառանգական, այլև ռազմական նպատակներով, այդ թվում՝ զանգվածային ոչնչացման զենքերի (ՉՈՉ) մշակման համար: Սա լուրջ բարդություններ է առաջացնում վերահսկողության տեսանկյունից և հնարավորություն ստեղծում խուսափումների համար: Օրինակ՝ օտարերկրյա ընկերության հետ համագործակցող ծրագրավորողը կարող է արտահանել ծրագրային կոդ կամ երկակի օգտագործման տեղեկատվություն՝ առանց գիտակցելու դրա հնարավոր երկակի բնույթը կամ վտանգները: Այս խնդիրը հատկապես սրվել է վերջին տնտեսական պատժամիջոցների և դրանք շրջանցելու փորձերի համատեքստում:

ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԱՐԴՅՈՒՆԱԿԵՏ ԵՎ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՈՒՄ

Ցանկացած բիզնես, որը գործում է մի քանի իրավագործության շրջանակում, ֆինանսական կամ բանկային ոլորտում, կամ պաշտպանության և սարքավորումների հետ առնչվող որոշակի ճյուղերում, պետք է լրջորեն գնահատի պատժամիջոցների կամ արտահանման վերահսկողության ռեժիմների չկատարման հետևանքով առաջացող ռիսկերն ու դրանց հնարավոր հետևանքները: Իրավական կիրառման մեխանիզմների արագ ընդլայնումը ներկայումս պարտադրում է բոլոր ընկերություններին՝ անկախ իրենց ոլորտից, ուշադրությամբ վերաբերվել պատժամիջոցների կիրառման ռիսկերին, եթե բավարար համապատասխանության համակարգ առկա չէ:

Հատկապես խոցելի են այն ընկերությունները, որոնք ներգրավված են լոգիստիկայի, ֆինանսների կամ ապրանքների արտադրության ոլորտներում: Քանի որ զանգվածային ոչնչացման զենքերի տարածմամբ զբաղվող պետությունները ապավինում են պաշտոնական ֆինանսական համակարգին՝ միջոցներ ներգրավելու, վճարումներ կատարելու և անօրինական գործունեություն խթանելու համար, մասնավոր հատվածի ընկերությունների վրա է դրվում պատասխանատվությունը՝ գնահատելու իրենց հաճախորդներից և կոնկրետ գործարքներից բխող ռիսկերն ու իրականացնելու այդ գործունեության վերահսկում և կասկածելի գործողությունների մասին հաղորդում:

Բարձր տեխնիկական բնութագրերով արտադրանք արտադրող և ապօրինի մատակարարման թիրախ հանդիսացող ընկերությունները հաճախ փոքր և միջին ձեռնարկություններ են: Թեև բազմաթիվ ընկերություններ, հատկապես ֆինանսական ծառայությունների և բանկային ոլորտում, հավանաբար ունեն համապատասխանության որոշակի ծրագիր, շատերը չունեն բավարար ռեսուրսներ կամ անհրաժեշտ գիտելիքներ՝ ռիսկերը գնահատելու և պատշաճ ռիսկի վրա հիմնված մոտեցում կիրառելու՝ ՉԱԶ-ի հետ կապված անօրինական գործարքները կանխելու համար:

ԶԱՐԳԱՑԱԾ ԱՎԱՆԴԱԿԱՆ ԶԻՆԱՏԵՍԱԿՆԵՐԻ ՀԵՏ ԿԱՊԱԾ ՊԱՏԺԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Գոյություն ունեն ընկերությունների մի քանի տեսակներ, որոնք պարտավոր են ունենալ պատշաճ և արդյունավետ պատժամիջոցների համապատասխանության ծրագրեր, այդ թվում՝

Ֆինանսական կազմակերպություններ: Ըստ ԱՄՆ Արդյունաբերության և անվտանգության բյուրոյի (BIS) և Ֆինանսական հանցագործությունների դեմ պայքարի ցանցի (FINCEN), այս տեսակի կազմակերպությունները կարող են ներգրավված լինել ֆինանսավորման տրամադրման, վճարումների մշակման, վարկային գծերի տրամադրման, արտահանման միջոցով դեբիտորական պարտավորությունների ֆակտորինգի, կապիտալ վարկերի տրամադրման, ինչպես նաև ապրանքների առաքման կամ մատակարարման ապահովագրության տրամադրման կամ վճարման գործընթացներում: Հայաստանում այդպիսիք են առևտրային և էլեկտրոնային բանկերը, վարկային քարտերի օպերատորները և արտարժույթի փոխանակման հարթակները:

Էլեկտրոնիկայի ոլորտի ընկերություններ: Էլեկտրոնիկայի արտահանողները և վերավաճառողները բախվում են հատկապես զգայուն մարտահրավերների՝ կապված պատժամիջոցների և արտահանման վերահսկողության ռեժիմներին համապատասխանելու հետ, հատկապես այն բաղադրիչների վաճառքի համատեքստում, որոնք կարող են օգտագործվել ՉԱԶ-ի արտադրության մեջ: Շատ արտադրողներ մեծածավալ վաճառք են իրականացնում տարբեր հաճախորդների, և նրանց բիզնեսի զգալի մասն ընթանում է պատրաստի (off-the-shelf) բաղադրիչների վաճառքի միջոցով: Այդ պայմաններում անօրինական վաճառքը կանխելու կարևոր նախապայմանն է վերջնական օգտագործողին ճանաչելն ու հասկանալը՝ ինչը դժվար է հաճախորդների արագ փոփոխվող բազայի պայմաններում: Համապատասխանության ապահովումն ավելի իրագործելի է այն ընկերությունների համար, որոնք

մասնագիտացած են պաշտպանության ոլորտի համար նախատեսված՝ ավելի զգայուն էլեկտրոնիկայի արտադրության կամ վաճառքի մեջ, քանի որ վերջիններս սովորաբար ունեն սահմանափակ և կրկնվող հաճախորդներ: **Հայաստանում այս կատեգորիային դասվում են էլեկտրոնիկայի և տեխնոլոգիական ապրանքների ներմուծմամբ կամ արտահանմամբ զբաղվող ընկերությունները:**

Տրանսպորտային ընկերություններ: ԱՄՆ պատժամիջոցների և արտահանման վերահսկողության կիրառման պրակտիկան վերջին տարիներին ավելի ու ավելի է կենտրոնանում մատակարարման շղթայի ռիսկերի վրա՝ թիրախավորելով այն ընկերություններին, որոնք ներգրավված են պատժամիջոցների տակ գտնվող ապրանքների տեղափոխման, առաքման կամ արտահանման գործընթացներում: Սա կարող է հատկապես բարդ լինել, հաշվի առնելով մատակարարման շղթաներում պատժամիջոցների տակ գտնվող կողմերին հայտնաբերելու՝ առկա ստուգման գործիքների սահմանափակ հնարավորությունները: **Հայաստանում նման գործունեությամբ զբաղվող ընկերություններն են՝ օդային բեռնափոխադրողները, բեռնափոխադրող կազմակերպությունները, երկաթուղային փոխադրողներն ու օպերատորները, նավագնացական ընկերությունները, ինչպես նաև ավտոճանապարհային տրանսպորտի ընկերությունները:**

Պաշտպանության ոլորտ. Որոշ երկրներում պաշտպանության ոլորտում ներգրավված կազմակերպությունները՝ պետական կամ մասնավոր, կարող են ներգրավված լինել ռազմական օգտագործման բաղադրիչների ներմուծման և արտահանման գործընթացներում: **Հայաստանում նման կազմակերպությունների թվում են Պաշտպանության նախարարությունը, Բարձր տեխնոլոգիական արդյունաբերության նախարարության ենթակայությամբ գործող Ռազմաարդյունաբերական կոմիտեն, ինչպես նաև պատկերման համակարգերի, արբանյակային նավիգացիայի գլոբալ համակարգի (GNSS) խլացման սարքավորումների և անօդաչու թռչող սարքերի (ԱԹՍ) արտադրող ընկերությունները:**

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ընկերություններ, համալսարաններ և հետազոտական կենտրոններ. Հաստատությունները, որոնք մշակում կամ տարածում են ոչ նյութական արտադրանքներ՝ ծրագրային ապահովում, ալգորիթմներ, ելակետային կոդ կամ տեխնիկական հետազոտական արդյունքներ, ավելի ու ավելի հաճախ են բախվում արտահանման վերահսկողության ռեժիմների կողմից ներկայացվող ռիսկերի հետ: Սա հատկապես ակտուալ է այն դեպքերում, երբ այդ արդյունքները կարող են ունենալ երկակի նշանակության կիրառություն: **Հայաստանում այս խմբին դասվում են ծրագրային ապահովման մշակման ընկերությունները, ակադեմիական հաստատությունները, ինչպես նաև պետական և մասնավոր հետազոտական կենտրոնները:**

Պատժամիջոցների համապատասխանության հիմնական ծրագիրը, որպես կանոն, ներառում է ներքին քաղաքականությունների և ընթացակարգերի մի ամբողջություն, որոնք ամփոփված են համապատասխանության ձեռնարկում: Այդ քաղաքականությունները սովորաբար ընդգրկում են հետևյալը.

■ Ո՞ր պատժամիջոցներն են ռիսկ ներկայացնում տվյալ ընկերության համար:

■ Ինչո՞ւ է կարևոր, որ ընկերությունը համապատասխանի պատժամիջոցներին:

■ Ի՞նչ վերահսկողություններ կան ընկերության համապատասխանությունն ապահովելու համար:

■ Ի՞նչ պարտավորություններ կան առանձին աշխատակիցների համար:

■ Որո՞նք են չկատարման հետևանքները:

Ռիսկերի գնահատման հարմարեցում զարգացած ավանդական գինատեսակների ոլորտում

Ռիսկերի գնահատումը կազմակերպություններին հնարավորություն է տալիս սահմանել առաջնահերթություններ և գործընթացներ՝ հասկանալու զարգացած ավանդական գինատեսակների և պատժամիջոցների հետ կապված ռիսկերին իրենց ենթարկվածության աստիճանը: Այն ցանկացած արդյունավետ պատժամիջոցներին համապատասխանության ծրագրի հիմքում է: Առանց ռիսկերի գնահատման՝ ներքին վերահսկողության մեխանիզմները (ներառյալ պատշաճ ուսումնասիրությունը և զտման գործընթացները), քաղաքականություններն ու ընթացակարգերը, ինչպես նաև վերապատրաստման միջոցառումները չեն կարող լինել լիարժեք արդյունավետ: Թեև ռիսկերի գնահատման բոլոր տարրերը կարող են կիրառելի չլինել յուրաքանչյուր ընկերության համար, քիչ հավանական է, որ որևէ ընկերություն կարողանա բավարարել պատժամիջոցների հետ կապված իր պարտավորությունները՝ առանց իր ռիսկային դիրքավորման համապարփակ ըմբռնման:

Ռիսկերի գնահատումը թույլ է տալիս բացահայտել, վերլուծել և հասկանալ պատժամիջոցներից բխող ռիսկերը և կիրառել միջոցներ՝ դրանք մեղմելու համար: Գնահատումն իր բնույթով պետք է ընդգրկուն լինի և ներառի՝

- ● **Հաճախորդի հետ կապված ռիսկեր**
- ● **Ապրանքների և ծառայությունների բնույթից բխող ռիսկեր**
- ● **Աշխարհագրական ռիսկեր, որոնք կապված են թե՛ կազմակերպության, թե՛ նրա հաճախորդների գտնվելու վայրի հետ**
- ● **Գործարքների ռիսկեր**
- ● **Առաքման հետ կապված ռիսկեր**
- ● **Միաձուլումների և ձեռքբերումների ռիսկեր**
- ● **Մատակարարման շղթայի ռիսկեր**
- ● **Միջնորդների և գործընկեր կազմակերպությունների հետ կապված ռիսկեր**
- ● **Ցանցերի և տեղեկատվական համակարգերի անվտանգության ռիսկեր**

Շատ ընկերություններ, մասնավորապես բանկերն ու ֆինանսական հաստատությունները, արդեն ունեն կայացած համակարգեր՝ փողերի լվացման կամ ահաբեկչության ֆինանսավորման հետ կապված ռիսկերն ի հայտ բերելու համար: Այդ համակարգերից շատերը հնարավոր է հարմարեցնել՝ կիրառելու ՉԱԶ-ների և պատժամիջոցների հետ կապված ռիսկերը վերահսկելու նպատակով: Որոշ ընկերություններ կարող են ունենալ նաև տարածման ֆինանսավորման վերաբերյալ ռիսկերի գնահատումներ: Տարածման ֆինանսավորումը ֆինանսական հանցագործության ենթաօլորտ է, որը կենտրոնացած է ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի այն բանաձևերի խախտումների վրա, որոնք ուղղված են զանգվածային ոչնչացման զենքերի և առնչվող նյութերի ձեռքբերման կանխարգելմանը:

Գոյություն ունեցող ռիսկերի գնահատման մեխանիզմները կարելի է և պետք է հարմարեցնել՝ ընդգրկելու այն պատժամիջոցները, որոնք նպատակ ունեն կանխել այլ գինատեսակների, այդ թվում՝ ՉԱԶ-ների շրջանառությունը: Դա կարելի է իրականացնել՝

- ■ **Ներառելով վերլուծություն այն մասին, թե որքանով է ընկերությունը ենթակա ռիսկերին՝ կապված բարձր ռիսկային աշխարհագրական տարածքներում գործող հաճախորդների հետ:**
- ■ **Նույնականացնելով այն հաճախորդներին, գործընկերներին կամ այլ գործարար հարաբերությունները, որոնք առնչվում են պոտենցիալ ռիսկային ոլորտների հետ, այդ թվում՝ պաշտպանական արդյունաբերություն, նավագնացություն, բեռնափոխադրում, ֆինանսական ծառայություններ և էլեկտրոնիկա:**

■ Ընդլայնելով ռիսկերի գնահատման շրջանակը՝ ընդգրկելու մատակարարման շղթաներում և գործարքներում առաջացող ռիսկերը, որոնք կարող են ներառել պատժամիջոցների տակ գտնվող վերջնական օգտվողների:

Պատժամիջոցներին և արտահանման վերահսկման ռեժիմներին համապատասխանելու լավագույն փորձը

Չարգացած ավանդական զինատեսակների (ՉԱՉ) հետ կապված անօրինական գործարքները հայտնաբերելու ունակ համապատասխանության ծրագրի մշակումը կարող է բարդ խնդիր լինել՝ պահանջվող բազմաշերտ տեսանելիության պատճառով, ներառյալ ապրանքների ծագման, տարանցման և նպատակակետ երկրների մակարդակներում: Այնուամենայնիվ, ժամանակի ընթացքում ձևավորվել են մի շարք հստակ լավագույն փորձառություններ, որոնք ֆինանսական հաստատություններն ու այլ ընկերություններ կարող են կիրառել՝ գործարքները բացահայտելու իրենց կարողությունը բարձրացնելու և պատժամիջոցների կիրառմամբ զբաղվող մարմիններին ապացուցելու համար, որ իրականացվում են բարեխիղճ և կանխարգելիչ գործողություններ: Այս համատեքստում, Հավելված Ա-ում ներկայացված են մի շարք բաց աղբյուրային գործիքներ, որոնք կարող են աջակցել պատշաճ ուսումնասիրության գործընթացին:

Ստորև ներկայացված որևէ գործելակերպ չպետք է կիրառվի մեկուսացված ձևով. պատշաճ ուսումնասիրության և ռիսկի գնահատման պահանջները պետք է համադրվեն սերինինգի գործիքների հետ, որպեսզի համակարգը գործի արդյունավետ: Վերջիվերջո, ընկերության ռիսկի գնահատումն է, որ պետք է որոշի, թե ինչպես է կիրառվում սերինինգի լուծումը, ինչ է ենթակա ստուգման և երբ:

Պատշաճ ուսումնասիրություն (Ճանաչիր քո հաճախորդին / մատակարարին): Ընկերությունները պետք է պատշաճ ուսումնասիրություն իրականացնեն պոտենցիալ հաճախորդների, գործարար գործընկերների և ապրանքների նկատմամբ՝ օգտագործելով հանրային տեղեկատվություն, օրինակ՝ Նախագգուշացման ցուցակներ, «կարմիր դրոշների» ցուցակներ և հարցաթերթիկներ: Պատժամիջոցներին համապատասխանության ծրագրի նվազագույն պահանջներից է՝ հստակ տեղեկացված լինել կազմակերպության սեփականության և վերահսկողության կառուցվածքի մասին: ՉԱՉ-ի բաղադրիչների հետ կապված բարդ ցանցերը բացահայտելու նպատակով պատշաճ ուսումնասիրությունը երբեմն պետք է դուրս գա ուղղակի հաճախորդի շրջանակից՝ ներառելով նաև հաճախորդների հաճախորդներին: Ավելին, պատժամիջոցների կիրառմամբ զբաղվող մարմինները գնալով ավելի շատ են ակնկալում, որ ընկերությունները նաև տեղեկացված լինեն իրենց մատակարարների կողմից ներկայացվող համապատասխանության ռիսկերի վերաբերյալ և ապահովեն ռիսկերի մեղմացման մեխանիզմների առկայությունը: Պատշաճ ուսումնասիրությունը կարող է սկսվել՝ սկսած համացանցում կազմակերպությունների կամ նույնացուցիչների վերաբերյալ հիմնական որոնումներից, մինչև պահանջվող ապրանքների և դրանց նախատեսված վերջնական օգտագործման նպատակի համապատասխանության ստուգում:

Տարբեր երկրների մաքսային ծառայությունները մշակել են տարածման ֆինանսավորման ոլորտում **հաճախորդների հետ փոխազդեցության համատեքստում վարքագծային «կարմիր դրոշներ»**, որոնք կարող են կիրառվել այն հաճախորդների սերինինգի ժամանակ, որոնց գործարքներն առնչվում են ՉԱՉ-ի հետ կապված ռիսկերին: Այս «կարմիր դրոշները» կարող են ներառել հետևյալ իրավիճակները՝

- Զեր ընկերությանը դիմում է հաճախորդ, որի ինքնությունը լիարժեք պարզ չէ:
- Հաճախորդը չունի կամ ունի նվազագույն գործարար փորձ:
- Հաճախորդը սովորաբար ներգրավված է ռազմական ոլորտին առնչվող գործունեության մեջ:
- Հաճախորդի անունը կամ հասցեն համընկնում է, կամ նման է պատժամիջոցների ցուցակում ներառված կողմերից որևէ մեկին:
- Հաճախորդը դժկամությամբ է տրամադրում տեղեկատվություն ապրանքի վերջնական օգտագործման վերաբերյալ:

- ● Զաճախորդը խնդրում է առաքում կամ պիտակավորում, որոնք չեն համապատասխանում ընդունված կամ ստանդարտ գործնական ընթացակարգերին:
- ● Զաճախորդը ծանոթ չէ ապրանքի տեխնիկական կամ գործառնական հատկություններին, սակայն, այնուամենայնիվ, պնդում է այն գնելու իր որոշման վրա:
- ● Զաճախորդը հրաժարվում է ստանդարտ տեղադրման, վերապատրաստման կամ սպասարկման ծառայություններից:
- ● Զարգերի դեպքում հաճախորդը խուսափողական է կամ անորոշ՝ չմեկնաբանելով՝ արդյոք ապրանքը նախատեսված է ներքին օգտագործման, արտահանման, թե՛ վերաարտահանման համար:

Ցուցակների վրա հիմնված ստուգում: Պատժամիջոցների ցուցակներով իրականացվող ստուգումը այն հիմնական միջոցներից է, որի միջոցով ֆինանսական ծառայություններ մատուցող ընկերությունը կարող է երաշխավորել, որ չի ներգրավվում այնպիսի գործարքների մեջ, որոնք գտնվում են պատժամիջոցների ռեժիմի ազդեցության տակ: Այս ստուգումները հաճախ ավտոմատացված են և կարող են արագորեն օգնել կասկածելի գործարքների բացահայտմանը: Սակայն այս մոտեցումն ունի սահմանափակումներ. պատժամիջոցների ցուցակների մեծ մասը նախատեսված է ոչ թե՛ արտահանողների, այլ ֆինանսական հաստատությունների համար, դրանք հաճախ թարմացվում են ոչ պատշաճ հաճախականությամբ և կարող են ստեղծել կեղծ անվտանգության զգացողություն:

Թիրախային ստուգում: Թիրախային ստուգում: Ստուգման արդյունավետությունն ավելացնելու նպատակով ընկերությունները կարող են ձեռնարկել մի շարք քայլեր, այդ թվում՝ կենտրոնանալ կոնկրետ ընկերությունների և գործառնությունների ոլորտների վրա, գնահատել առկա սպառնալիքները և ուսումնասիրել հայտնի ցանցերը: Ներքին քաղաքականություն: Ընկերությունները պետք է հստակ սահմանեն իրենց դիրքորոշումը որոշակի բանկերի կամ բիզնեսների հետ հարաբերություններ պահպանելու հարցում, ինչպես նաև որոշեն, թե որքանով են իրենց գործունեության ոլորտները առնչվում բարձր ռիսկ ունեցող իրավասությունների հետ:

Ներքին քաղաքականություն: Անհրաժեշտ է հստակ ձևակերպել ընկերության քաղաքականությունը՝ կապված որոշ բանկերի կամ բիզնեսների հետ համագործակցություն պահպանելու հետ, ինչպես նաև գնահատել գործունեության աշխարհագրական ծավալը՝ հասկանալով՝ արդյոք այն ներառում է բարձր ռիսկ ունեցող իրավասություններ:

Վերապատրաստում: Համապատասխանության ծրագիրը պետք է ներառի նաև պարբերական վերապատրաստում՝ ապահովելու համար, որ կազմակերպության բոլոր աշխատակիցները գիտակցեն պատժամիջոցների սահմանած սահմանափակումներն ու կարողանան ճիշտ նույնականացնել հնարավոր ռիսկերը:

- ■ Գործող լավագույն փորձերը կարելի է հարմարեցնել նաև այն պարագայում, երբ պատժամիջոցները վերաբերում են այլ տեսակի զինատեսակների, այդ թվում՝ զարգացած ավանդական զինատեսակների դեմ պայքարին: Դա հնարավոր է իրականացնել՝ հետևելով մի շարք նպատակային քայլերի:
- ■ Ուսումնասիրության գործընթացում ներառել պատժամիջոցներին, ինչպես նաև սովորական զինատեսակներին ու դրանց բաղադրիչներին առնչվող հարցեր՝ անկախ նրանից՝ խոսքը գնում է հաճախորդի ընդունման փուլում իրականացվող ստուգման, թե՛ երկարաժամկետ համագործակցության ընթացքում:
- ■ Համոզվել, որ հաճախորդները՝ հատկապես նրանք, ովքեր զբաղվում են պաշտպանական նշանակության արտադրանքի արտադրությամբ կամ առևտրով, ունեն մանրամասն և համապարփակ ուսումնասիրության մեխանիզմներ, ինչպես նաև հստակ պատկերացում իրենց առևտրային գործընկերների և արտադրանքի հնարավոր վերջնական օգտագործման մասին:
- ■ Հետաքննել զենքերի և բաղադրիչների մատակարարման ցանցերը՝ ինչպես նաև հաճախորդների՝ այդ ցանցերին առնչվող հնարավոր կապերը՝ բացահայտելու կազմակերպության հետ ցանկացած հնարավոր առնչություն:

Չարգացած ավանդական գինատեսակներին առնչվող խնդրահարույց գործարքների բացահայտում

Գործարքների կամ ապրանքների/ծառայությունների նույնականացումը, որոնք կարող են ընկերությանը ենթարկել պատժամիջոցների կամ արտահանման վերահսկողության խախտումների ռիսկի, կարող է լինել բավականին դժվար՝ պայմանավորված զարգացած ավանդական գինատեսակների (ՉԱԶ) և դրանց բաղադրիչների գնումների ցանցերի գաղտնի ու բողոքարկված բնույթով:

BIS/FINCEN համաձայն՝ կան որոշակի գործարքներ, որոնց վերաբերյալ ֆինանսական հաստատությունները կարող են տեղեկություն ունենալ և որոնք կարող են ազդարարել ՉԱԶ բաղադրիչներին առնչվող հնարավոր կասկածելի գործունեության մասին: Դրանք ներառում են՝

- Կերջնական օգտագործման վկայականներ, արտահանման փաստաթղթեր կամ այլ ուղեկցող փաստաթղթեր, որոնք կցվում են ակրեդիտիվների հիման վրա իրականացվող առևտրային ֆինանսավորմանը,
- Գործարքի մյուս կողմերի վերաբերյալ տեղեկատվություն, որը կարող է պարունակվել միջնորդ ֆինանսական հաստատությունների կողմից մշակվող վճարումների հանձնարարականներում,
- Արտահանողների կողմից իրենց հաճախորդներից (ներմուծողներից) ստացված ակրեդիտիվներ,
- Արտահանողների համար նախատեսված վարկային գծեր՝ գործարքը խթանելու նպատակով,
- Բանկային փոխանցումներ, որոնք իրականացվում են ներմուծողների կողմից և ստացվում արտահանողի ֆինանսական հաստատության կողմից կամ մշակում են միջբանկային փոխանցումների միջոցով:

Կառավարության մարմինները մշակել են «կարմիր դրոշի ցուցիչներ», որոնք նպատակ ունեն օգնելու արտահանողներին բացահայտել կասկածելի վարքագիծ կամ գործարքներ: Այդ ցուցիչների ամբողջական ցանկը ներկայացված է Հավելված Գ-ում: ՉԱԶ-ին և դրանց բաղադրիչներին առնչվող որոշ հատուկ «կարմիր դրոշներ» ներառում են՝

- Ապրանքների խոշոր գումարով կամ մեծ ծավալով գնումներ մեծածախ էլեկտրատեխնիկայի/արդյունաբերական ապրանքների վաճառողներից կամ էլեկտրական մասերի և սարքավորումների մատակարարներից:
- Հաճախորդը տեղափոխում է մտահոգություն առաջացնող ապրանքներ առևտրային ճանապարհներով, որոնք հայտնի են որպես վերաբեռնման համար օգտագործվող միջանցքներ՝ պատժամիջոցների տակ գտնվող կերջնական օգտագործողներին ուղարկելու նպատակով:
- Հաճախորդի բիզնես գործունեությունը, ծառայությունները կամ արտադրանքը առնչվում են ռազմական կամ պետական ոլորտին:
- ԱՄՆ-ում գործող առևտրականները, որոնք ներգրավված են էլեկտրոնային սարքավորումների ներմուծման կամ արտահանման մեջ, օգտագործում են գործարար հաշիվներ կամ արտարժույթի հաշվառումներ՝ գործարքներ կատարելու համար երրորդ երկրներում գտնվող այն էլեկտրոնիկայի կամ ավիատիեզերական ընկերությունների հետ, որոնք գրասենյակներ ունեն պատժամիջոցների տակ գտնվող տարածքներում:
- Միջբանկային գործարքներով հայտնաբերված ֆինանսական գործարքներ այն ընկերությունների հետ, որոնք վերավաճառում են էլեկտրոնիկա և նմանատիպ ապրանքներ պատժամիջոցների տակ գտնվող սուբյեկտներին:
- Վճարումներ, որոնք ծագում են երրորդ երկրներում գրանցված կառույցներից, որոնք ինքնին կապ չունեն գործարքի հետ, սակայն հայտնի են որպես հնարավոր վերաբեռնման կետեր՝ արտահանման համար դեպի պատժամիջոցների տակ գտնվող կերջնական օգտագործողներ:
- Առաքման ամսաթվերը մշուշոտ են կամ առաքումն ուղղված է տարօրինակ վայրեր:

- ● Ապրանքի հատկությունները և տեխնիկական հնարավորությունները չեն համապատասխանում գնորդի ներկայացված գործունեությանը (օրինակ՝ բարդ համակարգիչների պատվեր փոքր հացաբուլկեղենի խանութի կողմից):
- ● Պատվիրած ապրանքը անհամապատասխան է այն երկրի տեխնոլոգիական մակարդակին, ուր այն ուղարկվում է (օրինակ՝ կիսահաղորդչային արտադրության սարքավորում՝ ուղարկված երկիր, որն էլեկտրոնիկայի արդյունաբերություն չունի):
- ● Առաքման երթուղին անսովոր է՝ հաշվի առնելով ապրանքի տեսակը և առաքման վերջնական նպատակակետը:
- ● Բեռնափոխադրող ընկերությունը նշված է որպես ապրանքի վերջնական ստացող:
- ● Փաթեթավորումը չի համապատասխանում նշված առաքման եղանակին կամ նպատակակետին:

Ապօրինի գործարքներին կարող են նպաստել նաև **վերահսկվող ապրանքների միտումնավոր սխալ նույնականացումը** որպես «EAR99» ապրանքներ, որոնք սովորաբար ներառում են սպառողական ապրանքներ, որոնք լիցենզիա չեն պահանջում: Ապրանքները կարող են նաև հայտնվել պատժամիջոցների ենթարկված վերջնական օգտագործողների մոտ՝ ապրանքների բնույթը կամ նպատակակետը դիտավորյալ թաքցնելով համագործակցող առաքիչների կամ միջնորդների միջոցով:

Հիմնական եզրակացություններ

- ■ Մասնավոր հատվածի ընկերությունները՝ հատկապես ֆինանսական ծառայությունների, էլեկտրոնիկայի, տրանսպորտի և պաշտպանության ոլորտներում, **պետք է ունենան պատժամիջոցների համապատասխանության ամուր ծրագրեր, որոնք ուղղված են զարգացած ավանդական զինատեսակների բաղադրիչների հետ կապված գործարքների հայտնաբերմանը:**
- ■ Ընկերությունը դժվար թե կարողանա բավարարել պատժամիջոցների շրջանակում իր պարտավորությունները՝ առանց ռիսկերի ենթարկվելու աստիճանի համապարփակ ընկալման: Այդ ընկալումը պետք է արտացոլված լինի **ռիսկերի գնահատման** փաստաթղթում:
- ■ Ֆինանսական հաստատություններն ու արտահանողները պետք է տեղյակ լինեն կոնկրետ **գործարքների և նախազգուշացնող ցուցիչների (կարմիր դրոշմների)** մասին և ներառեն դրանք իրենց պատժամիջոցների համապատասխանության ծրագրերում:
- ■ Պատժամիջոցների համապատասխանության համար կարելի է կիրառել մի շարք լավագույն **գործելակերպեր**՝ ներառյալ պատշաճ ուսումնասիրությունը ստուգման մեխանիզմները, ներքին քաղաքականությունները և աշխատակիցների վերապատրաստումը, որոնք կարելի է հարմարեցնել զարգացած ավանդական զինատեսակների հետ կապված պատժամիջոցներին և արտահանման վերահսկողությանը համապատասխանելու համար:

Հավելված Ա. Լրացուցիչ աջակցության աղբյուրներ

OFAC-ի հատուկ նշանակության քաղաքացիների և արգելափակված անձանց ցանկ (SDN List) — ԱՄՆ Ֆինանսների նախարարության արտաքին ակտիվների վերահսկման գրասենյակը (OFAC) հրապարակում է այն անձանց և կազմակերպությունների ցանկը, որոնք պատկանում են թիրախավորված երկրներին, վերահսկվում են դրանց կողմից կամ գործում են դրանց անունից:

ԱՄՆ առևտրի նախարարության Բիզնեսի և անվտանգության բյուրոյի (BIS) «Entity List» ցանկը — Արտահանման վարչարարության կանոնակարգում (EAR) ընդգրկված է որոշ օտարերկրյա իրավաբանական և ֆիզիկական անձանց (ներառյալ բիզնեսներ, հետազոտական հաստատություններ, պետական ու մասնավոր կազմակերպություններ և այլ սուբյեկտներ) ցանկ, որոնց նկատմամբ կիրառվում են արտահանման, վերաարտահանման և/կամ երկրի ներսում փոխանցման հատուկ արտոնագրային պահանջներ:

ԱՄՆ Պետդեպարտամենտի CAATSA օրենքի 231(e) բաժնի ցանկը — ԱՄՆ Պետդեպարտամենտը վարում է այն անձանց ցանկը, որոնք հանդիսանում են Ռուսաստանի Դաշնության կառավարության պաշտպանության կամ հետախուզության ոլորտների մաս կամ գործում են այդ ոլորտների անունից՝ «Ամերիկայի հակառակորդներին պատժամիջոցների միջոցով հակազդելու մասին» օրենքի (CAATSA) 231-րդ բաժնի նպատակով:

Մեծ Բրիտանիայի Ֆինանսական պատժամիջոցների կիրառման գրասենյակ (OFSI) — Մեծ Բրիտանիայի Ֆինանսների նախարարության OFSI գրասենյակը հրապարակում է ՄԹ պատժամիջոցների ցանկը, որը ներառում է պատժամիջոցների մասին օրենքի շրջանակում նշանակված անձանց վերաբերյալ մանրամասներ:

Եվրոպական միություն — ԵՄ-ն պահպանում է պատժամիջոցների ենթարկված անհատների և կազմակերպությունների ցանկ, որը պարբերաբար վերանայվում է և թարմացվում Եվրոպական խորհրդի կողմից:

Ավստրալիայի արտաքին գործերի և առևտրի նախարարություն — Ավստրալիայի կառավարությունը վարում է պատժամիջոցների ենթարկված անձանց և կազմակերպությունների համախմբված ցանկ:

Ճապոնիայի տնտեսության, առևտրի և արդյունաբերության նախարարություն (METI) — Ճապոնիայի կառավարությունը հրապարակում է «Վերջնական օգտագործողների ցանկը», որը նախատեսված է արտահանողներին իրազեկելու այն սուբյեկտների վերաբերյալ, որոնք կարող են ներգրավված լինել զանգվածային ոչնչացման զենքերի (WMD) կամ այլ զգայուն ապրանքների հետ կապված գործունեության մեջ:

Հապավում	Բացատրություն
ԱԱԲ	Արդյունաբերության և անվտանգության բյուրո
ԱՍՀ	Անօդաչու ստորջրյա համակարգերը
ԱԹՍ	Անօդաչու թռչող սարք
ԱԶՄՎ	Անօդաչու ջրային մակերևութային նավեր
ԱՑՍ	Անօդաչու ցամաքային սարքերը
ԱՎԿ	Արտահանման վարչարարության կանոնակարգեր
ԱՄԼ	Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ
ԲԽՊ	Բարձր խտության պոլիէթիլեն
ԵԱՏՄ	Եվրասիական տնտեսական միություն
ԵՄ	Եվրոպական միություն
ՉԱԶ	Չարգացած ավանդական զինատեսակներ
ՉՈԶ	Չանգվածային ոչնչացման զենքեր
ՀՏԿՀ	Հակատանկային կառավարվող հրթիռներ
ՀՏԿՈ	Հրթիռային տեխնոլոգիաների վերահսկման ռեժիմ
ՄԱԿ	Միավորված ազգերի կազմակերպություն
ՄԹ	Միացյալ Թագավորություն
ՄՀՓՀՊՀ	Մարդու համար փոխադրելի հակաօդային պաշտպանության համակարգեր
ՄԻԶՀ	Մահաբեր ինքնավար զինատեսակային համակարգեր
ՄՄԽ	Մատակարարների միջուկային խումբ
ՏՏ	Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ
ՓԼԴՊ	Փողերի լվացման դեմ պայքար
ՓՄՁ	Փոքր և միջին ձեռնարկություններ
ՕԱՎԳ	Օտարերկրյա ակտիվների վերահսկման գրասենյակ
ՖՀԴՊՑ	Ֆինանսական հանցագործությունների դեմ պայքարի ցանց

ՀԱՎԵԼՎԱԾ Բ. Գործարքային և Վարքային Լրացուցիչ Կարմիր ^{xi}Դրոշներ

- Հաճախորդը հրաժարվում է տրամադրել վերջնական օգտագործման կամ վերջնական օգտագործողի վերաբերյալ տեղեկատվություն, կամ տրամադրում է անորոշ, թերի կամ իրարամերժ տվյալներ ապրանքների կամ ծառայությունների նպատակի կամ նպատակակետ երկրի վերաբերյալ:
- Գործարքներ, որոնք ներառում են կեղևային ընկերություններ կամ վերջերս հիմնադրված կազմակերպություններ՝ մուլթ սեփականության կառուցվածքով կամ առանց հստակ գործառնական պատմության, հատկապես այն իրավասություններում, որոնք հայտնի են թույլ վերահսկողությամբ:
- Բարձր ռիսկային վերաբեռնման կենտրոնների (օրինակ՝ Հոնկոնգ, ԱՄԷ, Թուրքիա կամ Կենտրոնական Ասիայի երկրներ) միջոցով առաքման երթուղիների կրկնվող օգտագործում, հատկապես երբ այդ ուղղությունները չեն համապատասխանում տվյալ ընկերության սովորական առևտրային հոսքերին կամ հաճախորդների բազային:
- Էլեկտրոնային փոստի դոմեյնների օգտագործում, որոնք ընդհանուր են կամ չեն համընկնում ընկերության հայտարարած ինքնության հետ (օրինակ՝ անվճար վեբ-փոստի հարթակներ՝ ընկերությանն առանձնահատուկ դոմեյնների փոխարեն), հատկապես՝ գնումների նախնական հարցումներում կամ շփումներում:
- Փաստաթղթերի (օրինակ՝ հաշիվ-ապրանքագիր, բեռնագիր կամ ծագման երկրի պիտակ) փոխելու խնդրանքներ՝ այն կերպ, որը կարող է թաքցնել ապրանքների իրական բնույթը, ծագումը կամ նախատեսված վերջնական օգտագործողը:
- Բանկային գործարքներ, որոնք ներառում են նավթարդյունաբերության, էլեկտրոնիկայի վերավաճառքի ոլորտի ընկերություններ կամ ընկերություններ, որոնք բաժնետիրական կապերով, հասցեներով կամ վերահսկմամբ առնչվում են պատժամիջոցների տակ գտնվող կամ պետական կառավարմամբ կազմակերպությունների հետ:
- Գործարքներ կամ առաքումներ, որոնք նախկինում կապվել են պատժամիջոցների ենթարկված իրավասությունների հետ, բայց հետագայում վերաուղղվել են այլ ուղղություններով. ինչպես նաև վճարային սխեմաների կամ բեռնափոխադրման ոչ տիպիկ կամ անուղղակի ուղիների օգտագործում, որոնք չեն համապատասխանում առևտրային ընդունված պրակտիկային, կամ այն դեպքերը, երբ զգայուն ապրանքների վերջնական ստացող է հանդիսանում բեռնափոխադրող ընկերությունը:
- Վերջին պահին կատարվող փոփոխություններ վճարումների կառուցվածքում, երթուղիներում կամ գործընկեր կողմերում, հատկապես երբ առնչվում են պատժամիջոցների տակ գտնվող իրավասությունների կամ բարձր ռիսկի ենթակա գործիչների հետ:
- Ընկերություններ, որոնք կիսում են ֆիզիկական հասցեները, սեփականության կառուցվածքը կամ վերահսկողությունը BIS կազմակերպությունների ցանկում, OFAC-ի SDN ցանկում ընդգրկված ընկերությունների կամ պատժամիջոցների տակ գտնվող երկրների պետական ձեռնարկությունների հետ, կամ ունեն բնակելի, չստուգվող կամ ոչ առևտրային բնույթի նշված հասցեներ:
- Գործարքներ, որոնք ներառում են անհատների, ովքեր նախկինում խախտել են արտահանման վերահսկողության պահանջները, կամ ընկերությունների, որոնք իրականացնում են Էլեկտրոնային բաղադրիչների (ներառյալ՝ EAR99 ապրանքների) խոշորածավալ գնումներ, հատկապես երբ զուգակցվում են բեռնափոխադրող ընկերություններին կատարվող վճարումների կամ բարձր ռիսկային իրավասությունների միջով ուղղորդումների հետ:
- Հաճախորդներ, որոնք ներգրավված են պաշտպանության ոլորտում, երկակի օգտագործման ապրանքների շրջանառության կամ կառավարության հետ կապ ունեցող նախագծերում, ինչպես նաև այն կազմակերպությունները, որոնք գործում են ընդհանուր կամ ոչ բնութագրական անվանումներով, ներգրավված են «հատուկ նպատակով նախագծերում» կամ չունեն հանրային տեսանելիություն (օրինակ՝ կայքի կամ պաշտոնական գրանցման տվյալների բացակայություն):

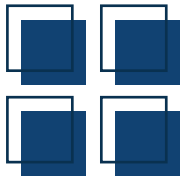
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ. Չարգացած ավանդական գինատեսակների պատժամիջոցների համապատասխանության ծրագրի գնահատման ձևանմուշ

I. ԴԵՎԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

- ☐ Արդյո՞ք դեկավարությունը պաշտոնապես հաստատել է պատժամիջոցների համապատասխանության ծրագիրը, և արդյո՞ք այն առկա է աջակցության հստակ փաստաթղթավորմամբ:
- ☐ Արդյո՞ք ձեր ընկերությունը նշանակում է պատժամիջոցների համապատասխանության պատասխանատու՝ բավարար լիազորություններով և ռեսուրսներով:
- ☐ Արդյո՞ք ձեր ընկերությունում կա «համապատասխանության մշակույթ»:

II. ՌԻՍԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

- ☐ Արդյո՞ք ձեր ընկերությունը իրականացրել է պատժամիջոցների ենթարկվելու վերաբերյալ փաստաթղթավորված ռիսկերի գնահատում, ներառյալ զարգացած ավանդական գինատեսակներ բաղադրիչների և վերջնական օգտագործողների հետ կապված ռիսկերը:
- ☐ Արդյո՞ք դուք իրականացնում եք պատշաճ ստուգումներ՝ հաճախորդների, մատակարարների և այլ երրորդ կողմերի ինքնությունն ու ծագումը ստուգելու համար:
 - ☐ Արդյո՞ք անհատներն ու կազմակերպությունները ստուգվել են պատժամիջոցների ցուցակների համաձայն:
 - ☐ Արդյո՞ք դուք տեսանելի եք առանձին հաճախորդների, մատակարարների կամ այլ երրորդ կողմերի հետևում կանգնած վերահսկողների համար:
- ☐ Արդյո՞ք ձեր ընկերությունը տեղյակ է ապրանքի կամ ծառայության բոլոր մանրամասներին:
 - ☐ Արդյո՞ք ապրանքը կամ ծառայությունն ունի կրկնակի օգտագործման կամ ռազմական կիրառություն:
 - ☐ Արդյո՞ք ապրանքը կամ ծառայությունը պահանջում է արտահանման լիցենզիա:
 - ☐ Արդյո՞ք ապրանքը կամ ծառայությունը ենթակա է արտահանման և ներմուծման արգելքի (եմբարգոյի):
- ☐ Արդյո՞ք ձեր ընկերությունը տեղյակ է, թե որն է ստացող երկիրը:
 - ☐ Արդյո՞ք ստացող երկիրը ենթարկվում է պատժամիջոցների:
 - ☐ Արդյո՞ք երկիրը հայտնի միջնորդ է պատժամիջոցների ենթարկված վերջնական օգտագործողի համար:
- ☐ Արդյո՞ք ձեր ընկերությունը ճանաչում է վերջնական օգտագործողը:
 - ☐ Հաստատել է՞ք ապրանքի կամ ծառայությունների նախատեսված վերջնական օգտագործումը:
 - ☐ Կա՞ն պատժամիջոցներ, որոնք կարող են կիրառվել այդ վերջնական օգտագործման նկատմամբ:
 - ☐ Ձեր վաճառքի պայմանագրերում հավելե՞լ եք վերջնական օգտագործման/օգտատիրոջ հայտարարություն և պատժամիջոցների կետ:
 - ☐ Կարո՞ղ եք ստուգել, թե արդյոք վերջնական օգտագործողը և նրա վերջնական շահառուն ենթարկվում են պատժամիջոցների:
- ☐ Ձեր ընկերությունը տեղա՞կ է գործարքի մասին:
 - ☐ Արդյոք սա թույլատրելի գործարք է պատժամիջոցների և արտահանման վերահսկողության պահանջների համաձայն:
 - ☐ Կա՞ն որևէ պատժամիջոցներ, որոնք կիրառելի են առաքման վայրի համար:
 - ☐ Արդյոք գործարքին կմասնակցեն երրորդ կողմերը, ինչպիսիք են ձեր ընկերության անունից գործող գործակալները կամ ձեր ապրանքները տեղափոխող փոխադրողները:

III. ՆԵՐՔԻՆ ՎԵՐԱՀԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

- ☐ Ձեր ընկերությունն ունի՞ր գրավոր SCP, որը ներառում է ներգրավման, ստուգման, գրառումների պահպանման, աստիճանականացման և հաշվետվությունների ընթացակարգեր:
- ☐ Արդյո՞ք ներքին վերահսկողությունը հստակորեն հաղորդակցվում և ինտեգրվում է բիզնես ստորաբաժանումների միջև:

IV. ՓՈՐՁԱԿՐՈՒՄ և ԱՌԴԴՑ

- ☐ Առկա՞ է արդյոք պատժամիջոցների վերահսկողության արդյունավետությունը պարբերաբար ստուգելու և աուդիտի ենթարկելու գործընթաց:
- ☐ Արդյո՞ք աուդիտների արդյունքները օգտագործվում են ներքին վերահսկողության և վերապատրաստման արդիականացման համար:

V. ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ

- ☐ Տրամադրո՞ւմ է ընկերությունը համապատասխան վերապատրաստում՝ պատժամիջոցների համապատասխանության վերաբերյալ, որը հարմարեցված է անձնակազմի գործառնություններին և ռիսկերի գնահատմանը:

-
- i <https://www.reuters.com/world/debris-north-korean-missile-ukraine-could-expose-procurement-networks-2024-02-22/?utm>
- ii <https://apnews.com/article/un-north-korea-ukraine-ballistic-missiles-e917b0eb55fd7489532c33d982731ff0>
- iii <https://ofac.treasury.gov/media/932841/download?inline>
- iv Zia Ullah and Victoria Turner, “Principled Guide to Sanctions Compliance Programmes,” Global Investigations Review, July 8, 2022, <https://globalinvestigationsreview.com/guide/the-guide-sanctions/third-edition/article/principled-guide-sanctions-compliance-programmes>
- v Alexey Eremeko and Henry Smith, “Managing Rising Sanctions Risks Across the South Caucasus and Central Asia,” Control Risks, <https://www.controlrisks.com/our-thinking/insights/managing-rising-sanctions-risks-across-the-south-caucasus-and-central-asia>
- vi “Sanctioned Lists and Red Flags: United Nations Security Council (UNSC) Sanctions,” Singapore Customs, <https://www.customs.gov.sg/businesses/strategic-goods-control/sanctioned-lists-and-red-flags>
- vii Alexey Eremenko and Henry Smith, “Managing Rising Sanctions Risks Across the South Caucasus and Central Asia,” Control Risks, <https://www.controlrisks.com/our-thinking/insights/managing-rising-sanctions-risks-across-the-south-caucasus-and-central-asia>
- viii “FinCEN and the U.S. Department of Commerce’s Bureau of Industry and Security Urge Increased Vigilance for Potential Russian and Belarusian Export Control Evasion Attempts,” FinCEN & BIS Joint Alert, June 28, 2022, <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2022-06/FinCEN%20and%20Bis%20Joint%20Alert%20FINAL.pdf>
- ix “FinCEN and the U.S. Department of Commerce’s Bureau of Industry and Security Urge Increased Vigilance for Potential Russian and Belarusian Export Control Evasion Attempts,” FinCEN & BIS Joint Alert, June 28, 2022, <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2022-06/FinCEN%20and%20Bis%20Joint%20Alert%20FINAL.pdf>
- x “Sanctioned Lists and Red Flags: United Nations Security Council (UNSC) Sanctions,” Singapore Customs, <https://www.customs.gov.sg/businesses/strategic-goods-control/sanctioned-lists-and-red-flags>
- xi “FinCEN and the U.S. Department of Commerce’s Bureau of Industry and Security Urge Increased Vigilance for Potential Russian and Belarusian Export Control Evasion Attempts,” FinCEN & BIS Joint Alert, June 28, 2022, <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2022-06/FinCEN%20and%20Bis%20Joint%20Alert%20FINAL.pdf>
- xii Sources for Checklist include: LexisNexis Sanctions Risk Checklist, https://www.lexisnexis.com/community/cfs-file/_key/telligent-evolution-components-attachments/01-74-00-00-00-04-56-36/US_2D00_EDDM_2D00_Sanctions-Risk-Checklist-_2800_1_2900_.pdf; A Framework for OFAC Compliance Commitments, https://home.treasury.gov/system/files/126/framework_ofac_cc.pdf

